

(Minden jog a Magyarországnak.)

HÁZAK-REGÉNYEK

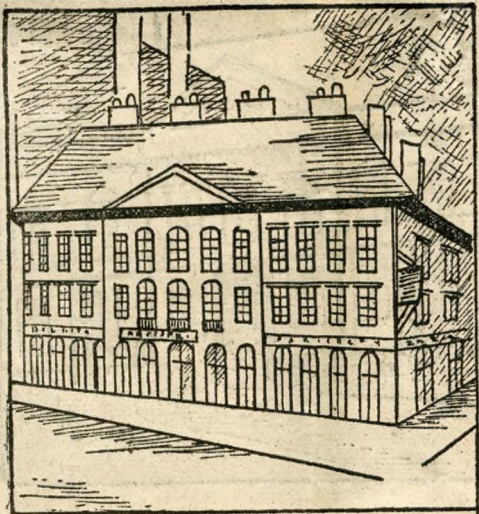
„VIRÁGBOKOR”

JÓZSEF-TÉR
1

Néhány esztendővel ezelőtt úgy volt, hogy hatemeletes palotát építenek annak a kedves tympanonos, sárgára festett sarokháznak a helyére, mely a

Hitelbank József-téri frontjának végében épp 110 esztendő óta kélleli a világ folyását. Pollácz Mihály, az akkori idők Pestjének legdivatosabb építőmestere remekelte ezt a kis palotát, amely a Nádor-utca és a Fürdő-utca fáján egy évszázadon keresztül terjesztett maga körül biedermeier hangulatot. Körülbelül 35 esztendőig volt egy kézben ez a ház és akkor, pontosan 1860-ban, költözködött bele a „Blumenstöckli” nevű vendéglő, mely aztán népszerűvé és felejthetlenné tette az egész környéket. Pesten itt mérték a legjobb sört és itt főzték a legjobb pörköltet a hatvanas-hetvenes esztendők németül beszélő, gyomor-kultuszos világában. „Virágbokor” volt a kocsmá bocsúltes magyar neve, de azért mindenki „Blumenstöckli”-nek becézte ezt a híres étkező-intézetet, mely annyira népszerű volt valamikor, hogy ma is csoda, hogy azt a kis teret, melynek a sarkában áll: József nádorról keresztelték el és nem a Blumenstöckliről.

A pesti publikum mindig szívesen kereste fel a Blumenstöcklit, részint, mert itt mérték a legfinomabb és leghabosabb kőbányai és ulmi sört, részint pedig azért, mert itt mindig friss csapóval fogadták a vendéget. Legdivatosabb korszakát különben akkor élte a Blumenstöckli, mikor még Gundel János volt a vendéglőse. De nemcsak a jó sör és a jó konyha csalta a József-téri vendéglőbe az embereket, hanem a tympanonos sárga ház nagyszerű geográfiai helyzete is. Ugy tessék megérteni a dolgot, hogy a régi időben a Mária Valéria-utcában volt a Tőzsde, abban a házban, melyben most a Pester Lloydot szerkesztik. Az első meletlen dolgozott az értékpapírpia, a földszinten zajongott a terménytőzsde és a korzóra ugy déltájban erősen kihallatszott, amint a börze-ánerék magukból kikelve kiabáltak egymásnak, hogy „adok!”, „veszek!” Minek kerül-gessük a dolgot: a gabonauzérek a tőzsde-kampány előtt a Blumenstöcklibe jártak vil-lásreggelire. Itt szedtek magukba erőt a hosszisták és a bessisták. A nagyszerű pör költ a „virstli szafiban”, a savanyu tőd és a savanyu tojás rendszeren megtette a magát. A pesti börzeáner pörköltpartí volt. A vi-déki gabonás, aki Hatvanból, Szolnokról, Gyöngyösről vagy Székesfehérvárról a reg-geli vonattal feluccant Pestre, hogy szemé-lyesen bonyolítsa le az angazsmánt: idejött früstökölni és savanyu „pájsli” mellett gon-dolta végig a tőzsdei haditeret. Gondolkodás közben pedig magába öntött egy-két korsó

kőbányait vagy ulmit, hogy nagyobb legyen a fantáziája. A gabonás, miután alaposan beregelizett, a Blumenstöckliből átsétált a Mária Valéria-utca és miután déli egy óráig szerencsésen tuladott a kötéseim, vi-gan megebédelt

A KARÁTSONYI PALOTA

KRISZTINA
körút
121.

Nemrégiben még gróf Karátsoni Jenő, a magyar arisztokrata világ egyik leg-rokonszenve-sebb tagja élt ebben a gyönyörű főuri palotában.

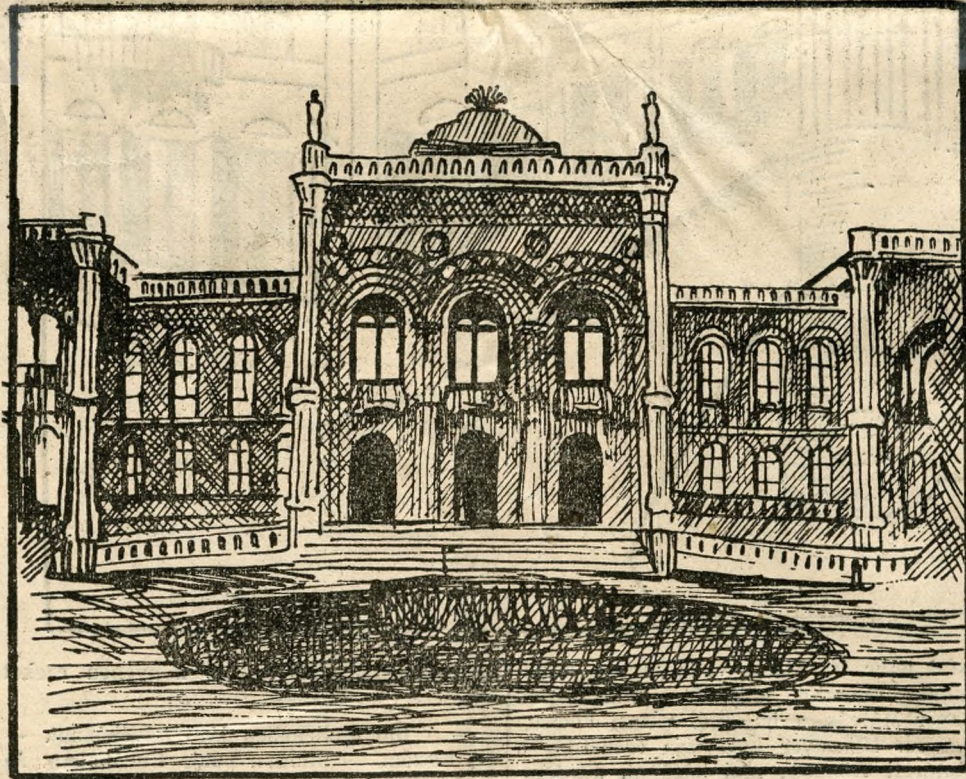
Sajnos, ezt a tiszteletreméltó mágást, — aki sokadmagunkkal együtt szintén nem tudott kitérni az általános válság mindent legázoló tankja elől — élete alkonyán sok-sok baj- és csalódás érte.

Pedig a Karátsonyiak nem is olyan régen egyik legelső és legvagyonosabb földesurai voltak Magyarországnak.

A családi krónika azt mondja, hogy Mikolát és Karátsonyifalvát az erdélyi fejedelmektől kapta a Karátsonyi-familia. Kristóf fia: Deodat-Simon pedig 1781-ben megvásárolja a huszezer holdas beodrai birtokot és Karátsonyi de Beodra néven szerepelnek azontúl

Lázár volt az őse a Karátsonyi-család amaz ágának, amelynek grófi címet adott Ferenc József. Ferenc császár alatt torontáli alispán, majd or-

felelő fényt tudjon kifejteni, megvásárolta Kalmárfy Ignác budai bíró krisztina-városi hatalmas telkét és ezen a hatalmas telken építette meg Pán József mű-építésszel az ötvenes években azt a nagyszerű palotát, amely még ma is disze és érdekessége a csendes Budának. Az udvar felőli részen két és félemelet, a parkos oldalon kétemeletes a florenci modorban épült palota. Van benne táncterem, színház. Az egykoru azt írja róla, hogy „a diszszobák és termek falai és felső padlatai fehér gipsszel vannak bevakolva és aranytől diszesek. Kályhát nem látni az egész palotában, mert minden szoba alulról fűlik.” A palota mögött hatalmas angol park húzódik meg. Ebben a palotában ragyogó estélyeket, nagy lakomákat rendeztek Karátsonyiek. A színházban alkalmi előadásban gyönyörködtek előkelő vendégek. Sok pénze volt a Karátsonyi-párnak: bőven juttatott belőle jótékony célra is; de jutott ebből a vagyonból a magyar kultúrának is. Az Akadémiának irodalmi pályadíjakra 40.000 forintot adott; Rudolf trónörökös születése alkal-mával százezerforintos alapítványt tett, 1881-ben pedig, a trónörökös pár esküvője

szágyulési követ volt Karátsonyi Lázár, aki háromszázezer forintra rugó összeget osztogatott ki jótékony célra és a Ludovika céljára is alapítványt tett. Beszélnek, hogy a francia háború idején száz főből álló inszurgens csapatot szervezett és ezért a sok mindenféleképp olyan nagy gráciában állott Ferenc császár előtt, hogy az uralkodó grófi ranggal akarta megörvendeztetni; Karátsonyi Lázár azonban szerényen elhárította magától a nagy kitüntetés és ehelyett a nagy- és kasszámi uradalmat kérte.

Karátsonyi Lázár fia már egy Star-hemberg grófnőt vesz feleségül; Karátsonyi Lázár unokája, Guidó, már osztrák grófi rangot kap 1858-ban. A Karátsonyiak közül különben Guidó tett szert legnagyobb népszerűsége. A nagyapja volt a nagy vagyonos, az unoka viszont sokat visszaadott abból, amit az öreg Lázár szorgalommal és okossággal összegyűjtött. Még mindig nagy volt a vagyon, mikor Guidó 1851-ben feleségül vette a puchói nábob unokáját: puchói és csókai Marcibányi Máriát. A fiatal pár nagy-lábon élt; előkelő házat vitt és hogy meg-

alkalmával a solymári és vörösvári rózsá-lányok kiházásítására kétezerforintos alapítványt tett. Ezek közt a rózsá-lányok között, akiknek az erkölcsösség adta a kvalifikációt ahhoz, hogy megkapják a kiházásítási jutalmat: nem volt népszerű ember Magyarországon nála.

Haláláig Jenő gróf lakott a palotában, mely annyi vig és fényes ünnepet látott. A maiak még emlékeznek azokra a nagyszerű ünnepségekre, melyeket 1896-ban, a millenáris kiállítás idején rendeztek Karátsonyi grófék. Ezen az ünnepen a királyi pár is megjelent. Ugyancsak fényes ünnepséget rendezett Karátsonyi Jenő 1908-ban, amikor vendégül látta XIII. Alfonzot, a spanyol királyt.

A fényt, vigasgot kedvelő fiatal mág-násból öregur lett. Karátsonyi Jenő az utolsó időkben lassankint visszavonult minden közéleti tevékenységtől. Egymás-után mondott le tiszteletbeli hivatalairól, kivéve a Budapesti Mentőegyesület el-nöki tisztségét, amelyhez élete végéig a legnagyobb szeretettel ragaszkodott. Most új gazda: Karátsonyi Jenő foga-dott fia és unokaöccse, gróf Karátsonyi-Keglevich Imre az ur a palotában.

A „HAKKER SZÁLA”

KÁROLY-KIRÁLY:
7.

A Károly-körut emez ütött-kopott, egyemeletes háza, melyet egy új tornyos ház választ el a Dob-utcától, valamikor híres-neves épülete volt Pestnek. Aki most nézi meg, hirtel-séssel teleaggatott

plezuros ábrázatját nem nézné ki belőle, hogy valamikor szebb és zajosabb élet is volt a lebontásra tökéletesen megérett falak kö-zött. Ugy tessék megnézni ezt az öreg házat, hogy ennek az udvarán, meg az emeletén a tizenkilencedik század elején híres bállokat tartottak. Mágnafiuk rugták itt a port, meg a padlót. A mult század elején pedig, mikor lebontották a dumaparti rozszant rondel-lát, az akkori idők színházát: a magyar szín-társulat átköltözött a Hakkerba, az Ország-utra, melyet ma Károly király-utjának hi-vunk. Azért nevezték ezt a rozszant házat „Hakker szálának”, mert Mária Terézia ide-jében egy Hacker nevű ács építette, aki mul-tatót rendezett be az új házban. Táncmulat-ságokat, nagy hefe-hujákat és kártyacsatá-kat kanyarított itt egyszer-mászar az aranyifjuság. Hakkerék pedig meggazdagod-tak. De nemcsak bállok, de verekedések is gyakorta estek itt. A tanulóifjuság, meg a jurátusok ugyanis itt mérték össze botjaikat a mesterlegényekkel. A mesterlegények fő-fészke a „Kohbacher Kert”-ben, a reáltanoda-utcai mulatóban volt, ahol részben a ka-tonasággal, részben a jogot tanuló ifjúsággal vívott adáz tusát a német mesterlegények társadalma. Ezekből a tusákból aztán olyan ribilliók támadtak, hogy 1777-ben erre való hivatkozással építették fel Pesten az első kaszárnját, hogy szállást adjanak a katoná-ságnak, amely az ilyen ribillióknak elejét veszi és megóvjá tőle a várost. A jogot ta-nuló ifjúság kedvéért akkor építette Hacker József ácsmester az Országuton ezt a kis egy-emeletes palotát, hogy a jogászságnak is le-gyen hol mulatnia, ha kedve szottyan a mu-latásra. A Hakkerból aztán az idők során híres ház lett. Amint említettük, a magyar színjátszó társaság is itt tartotta első előadá-sait. „Déryné ifjasszony” is idejárt kislány korában megnézni, hogy mit művelnek a teátristák és emlékeiről nagyszerűen számol be mőmoárjaiban. De híres volt ez a ház azért is, mert híresek voltak a szomszédaí is, amint hogy más volt és híresebb volt abban az időben a Károly-körut is, amelyet, mint mondtam, egykoron még Országutnak hívtak. Például közvetlen szomszédjá volt a Hakker szálának a „Vadember”. A Vad-ember a Dob-utca sarkán állott (most egy

tornyos ház áll a helyén, mely egészen az utolsó időkig egy gyógyszer-tároló volt). A Vadember tulajdonképpen egy fűszerüzlet volt, melynek a Három dob-utca sarkán egy istentelen nagy vadember volt a cégére,

A GRIFF- FOGADÓ UTODA

RÁKÓCZI J.
5.

Viszonylag nem régi szálloda a Pannónia, akad idősebb társa is Pest városában, de annyi bizonyos, hogy nagy multra tekinthet vissza. Az őse afféle Einkehr-wirtshaus volt, afféle „becsali-csárda”. Griff-fogadó volt a neve. Vidéki nemesurak már a tizenkilencedik század közepén is ideérték be, ha Pestre jöttek. Hintóval, szekérrel itt kötöttek ki. A tizenkilencedik század derekán már nagyon aljár hely volt a Griff-fogadó. Akkor vette meg Glück Frigyes nagybátyja: Langheirich András és ő építtette a „Griff” helyébe szép, modern szállót, a Pannóniát, amelynek vezetését a kilencvenes esztendő elején Glück Frigyes vette át, aki akkortájtban érkezett haza hosszú külföldi tanulmányutjáról. A Pannóniának híres volt a konyhája is, a kávéháza is. Bora, cigánya egyaránt megérdemelte a népszerűséget, melyet a szálloda az évek hosszú során kiverekedett magának. Mikor Glück Frigyes teljesen megmodernizálta a hoteljét, a régi vendégei azért megmaradtak, de gyarapodtak ujjakkal. A régi nemesurak azért azután is a Pannóniába szálltak, ha Pestre jöttek, mert legkényelmesebben mégis csak itt érezték magukat, ahová nemzeti uraimék meg a hosszú-szaru pipát is, meg a szüzdohánnyal töltött „acsót” is magukkal hozták otthonról, hogy színvalóban se legyen hiányosság. Egyébként minden szezonnak meg voltak a maga kiváltságos vendégei a Pannóniában. Lóversenyek, meg országos vásárok idején a vidéki birtokosok, régimódi hintón utazó nemesurak szállottak meg; farsang idején pedig az eladósorba kerülő vidéki nemes kis-asszonyok laktak a Pannóniában, mikor a papák, meg a mamák felhozták őket bálozni. Híres-neves hely volt a Pannónia kávéháza is, ahol a legfurcsább publikum, a legmulatságosabb emberek adtak egymásnak találkozót. A szomszédában volt a régi Nemzeti Színház, ennél fogva a hetvenes és a nyolcvanas években „a Nemzeti” férfitagjaiból került ki a kávéház nagyszámú publikuma. Idejárt Ujházi, a két Szigeti, Vízváry, Halmy, Nagy Imre, az öreg Náday, Egressi, Bercsenyi, Gabányi, Latabár, Faludi Tóni, Földényi, Komáromi, Körösmey és az öreg Sánta. Az operabékekesek közül: Ellinger, Kőszegi, Odry, Maleczky, Perotti, Pauli és a direktorok díszes sorából Szigeti, Paulay, Tolnai (gróf Festetics), Tóth és Csepregy az öreg titkár. Este rendszeren megjelent az öreg Podmaniczky Frigyes báró, a mindig elegáns és mindig népszerű intendant, aki a kályha mellett, egy kis kerek asztalnál, kávé vacsorázik. Azután hamarosan átnezi a nagyformájú magyar és német esti lapokat és a papírlapok jótékony védelme alatt kissé félrehajta hatalmas koponyájú és gondosan ápolott hófehér szakállu fejét, vagy egy félórás kávé elszunyókált. Kapuzárás előtt azonban áthalagott a szemközti Treichlinger-féle házban levő rideg legény-lakásába.

Itt volt a színészbörze is, itt ütötte fel sátorfáját a klakk főnöke, Weidinger papa. Azonkívül különösen nagyvásárok és lóversenyek idején itt táboroztak a lókupecsek is és egyéb ágensek. Szigeti József, ha nem volt elfoglalva a színházban, minden este egy éltebb lókereskedővel kártyázott a Pannóniában. Híres-neves hely volt a szálloda étterme is. Az öreg Podmaniczky — mert hisz Podmaniczky már fiatal korában is öreg volt — mindennap itt ebédel és mindennap előre elkészítette a selyempapírba göngyölt nagy rézkrajcárosokat — „Nagybecskereknek” is hívták egyidőben ezeket a csunya

pénzdarabokat — és a pincéreknél egy-egy ilyen négykrajcáros adott oda borraival. Hol vannak már ezek a régi idők?! Elment Podmaniczky is, elment Glück Frici is, a Nemzeti Színházat lebontották, a szomszédában megszűnt a Szikszay és elmúlt az a korszak, melyben farsang idején a vidéki kuriák nemes kisasszonyai Pestre jártak bálozni,

AZ „ANGOL KIRÁLYNŐ”

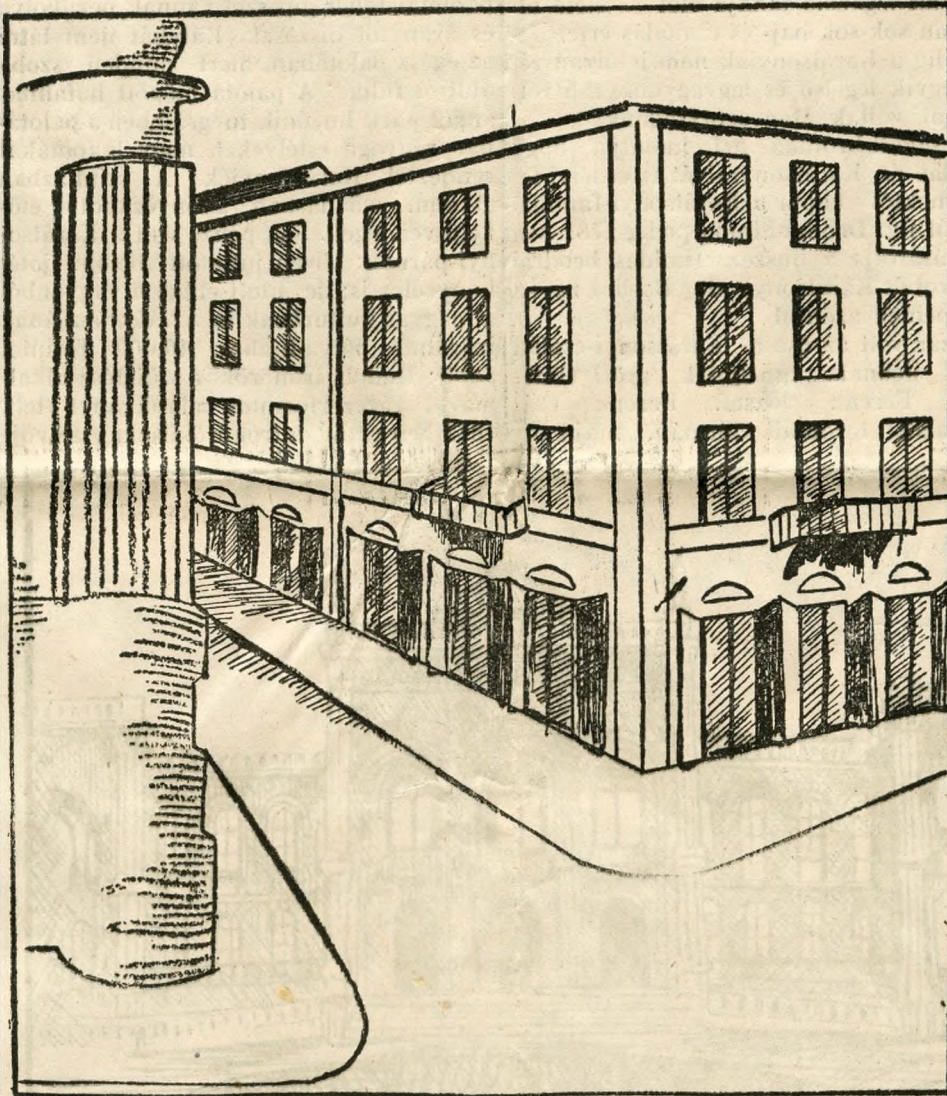
DEÁK FERENC J.
1.

Tavaly tatarozták az „Angol királynő” három utcára szülő öreg, barna házát, melyben most tudvalevően a Pénztézet Központ rezideál. Fiatalítják ezt a divatból kiment Deák Ferenc-utcai házat. Hiába! Ez sem tud megvénülni. Pedig őszintén szólva, az „Angol királynő” ideje is lejárában van. Bizonybizonny, őkegyelme is megetté már kenyere javát, mert ha a mai formájában 83 esztendősnél nem is öregebb, de a téglá, meg a kő, melyből falait rakta a kőműves, bizony már kétszáz esztendősnél is idősebb.

A régi Pest életében fontos ház az „Angol királynő” háza, melyet Pest város dunapartján északi rondellájának a helyére építettek 140 esztendővel ezelőtt. A régi Pest akkora volt, mint a mai Belváros. Patkóalakban kőfal övezte körül. A város falán 12 rondella, 12 bástyatorony ékeskedett. Ez a kőfal aztán egyre jobban szorongatta, egyre jobban fojtogatta a várost; nem engedte nőni. József császár uralkodásának utolsó évében bontották meg a város falát, hogy utat engedjenek a fejlődésnek. 1789-ben árvereztette el a magisztrátus a falak, meg bástyák építés céljára felhasználható kőanyagát és ugyanakkor került licitálásra a

cserélt el a bankár Kapriorai Wodianer Móric. A bankárnak annyira megtetszett a Kemnitzer-ház, hogy a cserét még meg is toldotta 47.000 rénes forinttal. 1869-ben Wodianer Móric fia: Albert öröklé a Deák Ferenc-utcai házat, melyet 1900-ban Wodianer Móric unokája nevére írat. Így lesz a nagy ház báró Huszár Károlyné, született gróf Nemes Máriáé, akitől 1922-ben az ingatlan harmadrészt báró Huszár Lászlóné, született Huszár Mária; kétharmadrészt pedig gróf Bethlen Ödönné, született Huszár Margit öröklé. A Pénztézet Központ 1916 őszén költözködik be a nagy házba és a földszinti bolti helyiségek nélkül évi 80.000 aranypengő bért fizet a szállásért. Az intézet a régi házban olyan otthonosan érezte magát, hogy 1930-ban 408.000 pengőért megvásárolta báró Huszár Lászlóné részletét. Most aztán a másik tulajdonossal, gróf Bethlen Ödönnével közös számlára restauráltatták sminkelgették és fiatalították a Pénztézet Központ az öreg „Angol királynő”-t.

Mikor a Kemnitzer-ház megépült a földszintjén megnyitott a kávéház, ennek a kávéháznak nem volt párja Európában. Ezt nemcsak idehaza, a pesti lokálpatriotizmus híresztelte, hanem ezt mondták és ezt írták azok az előkelő idegenek is, akik hébe-hóba ellátogattak Pestre. Townson Róbert angol utazó, aki éppen 140 esztendővel, szóval abban az esztendőben járt Pesten, mikor Kemnitzer háza felépült és kávéháza meg-

várossal telke is. Akkor vette meg a dunai rondellát kövestől, telkestől, mindenestől Hilmayer Mátyás, a hajóhídi városi kocsmacsalárosa. Hilmayer kocsmája eredetileg a Pénztézet Központ mai házának a szomszédságában állott. Forgalmas, jólmenő kocsmát volt ez, ami nem is csoda, mert a hajóhídi pesti feje éppen ide szolgált. Hilmayer a kocsma is megvásárolta a várostól és a rondella, meg a kocsmát telkére akart fogadót építeni. Tervéből azonban semmi nem lett, mert nem sokkal a licitáció után a bástyatorony telkét is, a kocsmát telkét is Hilmayerrel megvásárolta Kemnitzer János, a meggazdagodott timár, 13.669 forintot adott érte, ami a mai pénzben 33.297 pengőnek felel meg. A gazdag timár építtette fel aztán, amit Hilmayer, a kocsmáros kitervelt. Épp 140 esztendője most annak, hogy felépült Kemnitzer háza és ebből az alkalomból a vén Pest múltjának egyik kutatója érdekes tanulmányban írja meg annak a teleknek a történetét, amelyen ma az „Angol királynő” háza áll. Pásztor Mihály tanulmányából tudjuk meg, hogy 140 esztendő alatt hány kézen meg keresztül egy ilyen „jeles” telek. 1789-ben, amint említettük, Hilmayer Mátyás kocsmáros vette meg a telket; tőle vásárolta Kemnitzer János, aki aztán három utcára szülő, kétemeletes palotát építtet rá és gyönyörű kávéházat rendezett be a földszintjén. 1811-ben halt meg az öreg timár, Károly fia örökölte a nagyszerű házat, a kávéházat pedig jóideig a Lechner-familia bérelte. 1831-ben már az unokák kezén van a Kemnitzer-ház, akitől 1844-ben egy Deák Ferenc-téri, ma is meglevő házzal

nyílt; utazásairól szóló könyvében ezeket írja:

— A híd átellenében lévő kávéháznak — azt hiszem — nincsen párja Európában. Az igen tágas és gyönyörűen felszerelt nagy billiárd-terem kívül van még egy külön billiárd-terem a nem dohányzók számára; két, vagy három társalgó terme szintén igen díszes. Itt kifogástalan ebédet lehet kapni. A szárazföldi szokás szerint minden rangosztály és mindkét nembeli együtt van: a puderos-kabátos parókakészítő és a vén kofa épp úgy eljön ide kávézni, mint a báró, vagy a gróf likörözni...

Az Angol királynő így élte tovább változatokban gazdag életét 1849 májusáig, amikor aztán Hentzi ágyú össze-vissza lövöldöztek a Dunasor többi palotájával együtt az Angol királynőt is. Teteje leégett; falainak egy része bedőlt; de szép, empire lépesháza megmaradt és mikor Wodianer Móric 1851-ben 42.869 konvenció forintnyi költséggel újjáépíttette: harmadik emeletet is húzatott rá. Hild József volt az újjáépítője ennek az előkelő szállodának, amely a legnépszerűbb és a leghíresebb hotele lett az épülő új Budapestnek. 1859-ben költözött belé Deák Ferenc és attól fogva az „Angol királynő” belelendült a magyar történelembe s megkezdődik az öreg ház vörösmárvány lépcsőjén az előkelő vendégek járása-kelése. Tulajdonképpen ebben a vén hotelben csinálódik meg a 67-es kiegyezés. Az „Angol királynő”-ből 1916-ban költözött ki az utolsó hotelier.

A MINISZTER- ELNÖKIPALOTA

SZT. GYÖRGY T.
1.

A miniszterelnöki palota, ahonnan most Magyarország ügyeit intézik, valamikor a Sándor grófok palotája volt. Két régi kaszárnya helyén Aman bécsi császári építész terve szerint 1806-ban építtette ezt az egyemeletes palotát Sándor Vince gróf, a lovasbravurjairól ismert Sándor Móric apja. Ma tehát százhuszonnyolc esztendő ez a palota, melynek felkelt 1803-ban 22.000 forintért vette Sándor Vince Buda városától. A szerződés, amit a gróf a várossal kötött, kimondja azt is, hogy az építendő palota és a szomszédos Várszínház között sikkatort kell hagyni a színház közbiztonsága érdekében. Viszont megengedték a grófnak, hogy egyemelet magasságban a sikátorok fölött átjáró hidat építhesse, mely lakosztályát a színházzal összeköthesse. Így Sándor grófék ezen a hidon átsétálhattak a színházba, állandó páholjukba. Joga volt a grófnak arra is, hogy a várbeli viztoronyból a vízvezetékét saját költségén bevezethesse a palotájába. A vízhasználatért aztán évi 25 forintot fizetett a városnak. Ez a jog azonban csak addig maradt életben, míg a palota Sándor grófék kezében volt. Sándor grófék rengeteg pénzt öltek bele a palotába. Schams Ferenc, aki egy könyvben megírta Buda és Pest történetét, el van ragadtatva ettől a palotától és különösen a Pestre néző terraszt dicséri nagyon, melyet a pazar fényvel kiállított nagyteremtől csupán a játékszoba választott el. Tehnikai alkotások tekintetében is egyedül állott a század elején a Sándor-palota, mely többi közt arról volt nevezetes, hogy központi fűtése volt. Egyetlen központi kazánból fűtötték az egész épületet és a kazánból csövek vitték a meleg levegőt a palota helyiségeibe. Sőt a kényelmes fürdőszoba sem hiányzott Sándorék palotájából, melynek nem utolsó érdekessége volt az istálló. Az istálló mennyezetét toscanai oszlopsor tartotta és márványakolból ettek a lovak. Később a Zichy-, majd a Pallavicini-család kezére jutott a palota. A Bach-korszakban, addig, míg a 49-ben összelövedőzt királyi palotát restaurálták, Albrecht főherceg, Magyarország kormányzója, rezideált a Sándor-palotában. Mikor pedig Albrecht elhurcolkodott innen, bérházul szolgált egészen 1866-ig. Akkor a miniszterelnökség költözködött ide és ebben az időben az id. Andrássy Gyula nagy bálakat rendezett itt a koronázás idején. Tulajdonképpen Tisza Kálmán volt az első miniszterelnök, aki bele is költözött a nagy palotába. 1881-ben pedig Tisza 180.000 forintért megvásárolta a nagy házat a miniszterelnökség számára. Azóta nagy idők multak el és nagy események tanúi voltak ezek az öreg falak, melyek sokat tudnának beszélni a híres bálokról és fényes fogadásokról. Miniszterelnök korában itt lakott

Szapáry Gyula gróf, lakott itt Wekerle Sándor, Khuen-Héderváry, Lukács László, Bánffy Dezső báró, Széll Kálmán, Tisza István. Az az érdekes, hogy ezt az öreg palotát, amely a Vár egyik legszebb részén áll, már nagyon sokszor le akarták bontani,

A TRATTNER-HÁZ

PETŐFI SÁNDOR
3.

Ez a háromemeletes, kétudvaros nagy ház, amely a Petőfi Sándor-utca és a Városház-utca között áll, most körülbelül száz esztendővel ezelőtt építette a Trattner Mátyas.

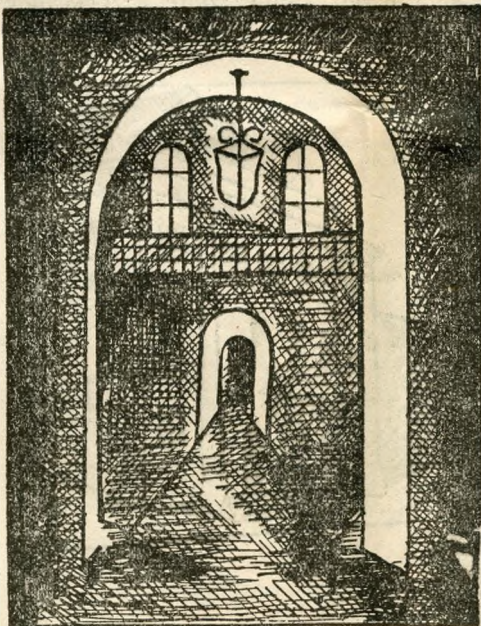
Nemrég még csupa öreg lakó lakott ebben a nagy bérházban, de nemcsak a lakók voltak régiek, hanem konzervatív volt maga a háziúr is, aki még 1880-ban sem engedte meg, hogy a gáz- és vízvezetéseket bevezessék az épületbe. Akkoriban jó sokáig szivárványos kutak látták el friss, jó ivóvízzel a lakókat, akik között híres volt Ottenreitter, a keztűs, meg Páár, az aranyműves. Ott lakott Jeszenszky István közjegyző is, a híres műgyűjtő és amatőr történész, kinek kottagyűjteményét halála után a Nemzeti Múzeum vásárolta meg. Itt nyomták egyidőben Verhovai Függelenség című híres lapját és itt volt Fodor Károly híres vívőterme, sőt ma is itt van az a vívőterem, egy régi nyomda hatalmas termében. Ma az öreg Fodor fia vezeti, Tisza István, Gajdár Ödön, Dániel Gábor, Beöthy László, Gromon Dezső, Pulszky Károly, mind idejártak „gyakorolni”. Tisza István ebben a vívőteremben vágott bele párhajban Olay Lajos orrahegyébe.

— A képviselő ur ne támadjon, mert az orra hegyére mászok! — kiáltotta egyszer oda a képviselőházból Tisza István Olay Lajosnak. A leghíresebb párhaj azonban a Keglevich-Hentz párhaj volt 1905-ben. A képviselőház folyosóján Keglevich a Nemzeti Színház akkori intendánsa, összeszólkosozott a 34 éves Hentz Károllyal, Náray Lajos beszéde alatt. Hentz valamit mondott, mire Keglevich mosolygott.

— Ne röhögjön! — szólt rá Hentz az öregúr. Keglevich valami gorombát felelt, mire Hentz visszabágott.

— Kegydijas szarvasmarha!

Párhaj lett belőle, 1905 május 29-én reg-

gel 9 órakor Fodor Károly vívőtermében vívtak meg súlyos feltételekkel ezt a tragikus végű párhaját. A szurás is meg volt engedve és a 65 éves intendáns beleszaladt Hentz kardjába, amely átszúrta a szívét. Hontan vitték el a gránátosutcai nagy házból.

A GRABOVSKY-KURIA

PIARISTA
8.

Péterffy János

csos. Ma már persze nehéz lenne meg-
alapítani erről a palotáról, hogy valami-
kor, a Mária Terézia királynő korában
Pest egyik legszebb palotája volt, amellyel
csak a Grassalkovich Antalé vetekedett,
mely a Hatvani-utca és a Gránátos-utca
sarkán állott. Félig a földbeaszott a Pé-
terffy egykori kastélya, mikor az Erzsé-
bet-híd építése miatt feltöltötték a régi
Eskü-teret. A fala szürke és plezuos, de
ha öreg is: a formáján meglátszik ma is,
hogy valamikor szép lehetett. A vaskosa-
ras ablakok; a faragványos, zöldre mázolt
kapuk, fölött a félköralakban huzódó,
kőerkélyt tartó szakállas titánok; a kiugró
timpanon ötágú koronája és cimere-
reliekemjei. Az oromzat csucsán nagy
virágkosár körül játszadozó amorettek:
a cifrázkodó, hatásadászó barokk szob-
rászati, építészeti érdekességei adtak cso-
dálatos milleut ennek a háznak,
amelyben száz esztendő óta a „Buda-
városához” címzett vendéglő lakozik.

Pest város egyik
legelőkelőbb házhe-
lye volt az a telek
már akkor is, mikor
180 esztendővel e-
zelőtt Péterffy János
báró palotát építte-
tett rá. Mikor a török-
ök kitakarodtak
Budavárból, egy
Briand Mór névű
kereskedő foglalta le
ezt a háztelket. Há-
zat is épített rá. Mi-
vel azonban redkivül el volt adósodva,
adósság fejében a későbbi polgármester:
Próberger Jakab sörfőző vette át a házat
s abban lakott családjával holta napjáig.
Már akkoriban ez volt a legelőkelőbb
hely Pesten, mert minden oldalról szaba-
don állott. Mindössze egy keskeny utca:
a mai Galamb-utca választotta el a mai
Görög-udvartól, amelyen annakidején a
Piaristák első klostroma huzódott meg.
Közel volt a Városháza is, melyre később,
sokkal később tornyot is építettek. Tor-
nyot, amelyen óra is volt. Ez volt az
egyetlen óras torony az egész városban s
a plébániatemplom tornyára azért nem
tettek órát, mert a Városháza tornyán
amugy is volt.

Ahogy a jelekből látszik, nem valami
nagyszabású ház lehetett a Próberger
uram háza. Dehát ezen kár csudálkozni.
Palotákat csak Mária Terézia idejében
kezdték építeni Pesten azok az urak, akik
vagy nem voltak elég előkelők, hogy
Bécsben vagy Pozsonyban lakhassanak,
vagy pedig azért laktak itt, mert Pesten
tartotta őket a hivatal. Ezek közé az
urak közé tartozott Péterffy János báró is,
aki körülbelül Grassalkovich-csal egyidő-
ben kapta meg a bárói titulust III. Ká-
rolytól. Péterffy özvegyének a halála
után a Lilien bárók kezére került a ház,
majd 1800-ban a Macedoniából jött Ma-
csenka Konstantin vásárolta meg, akinek
az özvegye viszont férjhez ment Grabov-
szky Atanáz kereskedőhöz. Attólfogva
nevezték Grabovszky-kuriának ezt az öreg
házat, amelynek olyan erős a fundamen-
tuma, hogy az 1838. évi árvíz sem birt

vele. Egyébként a rettenetes árvíz emlé-
két még máig is egy falba épített emlé-
tábla hirdeti. A múlt század harmincas
éveiben a földszintet vendéglőnek bérelte
ki Kriszt Ferenc kocsmáros. Azóta a
Kriszt-család méri a sört a kocsmban.
Kriszték különben 1888-ban örökáron
megvásárolták a régi házat vendéglőstől
— mindenestől.

Valamikor nagyon népszerű volt ez a
„Budavárosához” címzett vendéglő. A
legnagyobb előnye mindenestre az volt,
hogy közelelt hozzá a tornyos Váro-
sháza és még a hetvenes-nyolcvanas eszt-
endőben úgy déltájt, friss csapolás
idején a városi tisztviselő urak mind le-
mentek sörözni a Budvárosába. Ilyenkor
persze a Városházán megakadt a munka.
Kongtak-bongtak az ürességtől a hivata-
lok, de ha valamelyik „fél”-nek nagyon
sürgős dolga akadt ilyenkor a Váro-
sházán: akkor lement ökegyelme a Buda-
városához címzett vendéglőbe, ahol egy-
egy korsó sör mellett „rövid uton” ki-ki
elintézhette a maga dolgát. A legegyszer-
űbb eljárás az volt, hogy a „fél” levitte
a kocsmba az aktákat is és ott megtár-
gyalták, sőt letárgyalták az ügyet.

Patriárkális módon
ment akkoriban az
ilyesmi. De ha pecsét
is kellett az írásra,
akkor persze a „fél”
megvárta, míg a
tisztviselő ur kihör-
pintette a sörmara-
dékot s felmentek a
hivatalba, mert az
nem volt szokásban,
hogy a hivatalnokok
a déli sörözéshez a
zsebükben levigyék a
pecsétnyomót is.

Ma már hatalmas
ötemeletes házak —
mint erős bástyák
veszik körül a Mária
Terézia uralkodása

idejéből ittmaradt kis barokkpalotát, de
valamikor még ez a kis palota uralkodott
a környékbeli házak fölött. Amikor még
nagy hálók, mulatságok estek itt az emele-
ten. Azóta sok gazdája volt már ennek a
háznak; sok előkelő gazda. Mind elmen-
tek. Némelyik familiának, aki valaha ur
volt és parancsolt a régi házban, hirmon-
dója sem maradt. De maga a kis barokk-
épület megmaradt, egyetlen tanujaként
a nagy fejlődésnek és nagy haladásnak,
amelyet Pest városa 180 esztendő alatt
lett meg. Megnőtt, megszépült ez a város
Máriát Teréziát kora óta; lakóinak száma
megsokasodott. Hatalmas paloták nőttek
ki a földből a földszintes kuriák helyébe.
Más az élet tempója, más a divat ma a
Belvárosban, mint valamikor volt, de a
Grabovszky-kuria, a Péterffy bárók egy-
kori palotája 180 esztendő alatt alig vál-
tozott. Mikor Péterffy báró házának fun-
damentumát lerakták, a piaristák régi
sárga rezidenciája, melyet közvetlenül a
háború előtt bontottak le, már állott. Ez
a piarista ház még öregebb volt, mint a
Péterffy háza. Azóta eltűnt az öreg
piarista ház is; eltűnt a Városház-térről a
tornyos Városháza is, de eltűnt maga a
Városház-tere is, amelyen ma a piaristák
új palotája áll. Sok minden eltűnt. Há-
zak, emberek, familiák. Csak ez a kis
barokk palota áll rendületlenül a maga
helyén és bizakodással néz a jövőbe, ép-
ügy, mint kétszáz esztendőn keresztül. Ha
egyedül is maradt messze környéken a
régiektől, még ma is — legalább
külsőleg — éppolyan, mint akkor
volt.

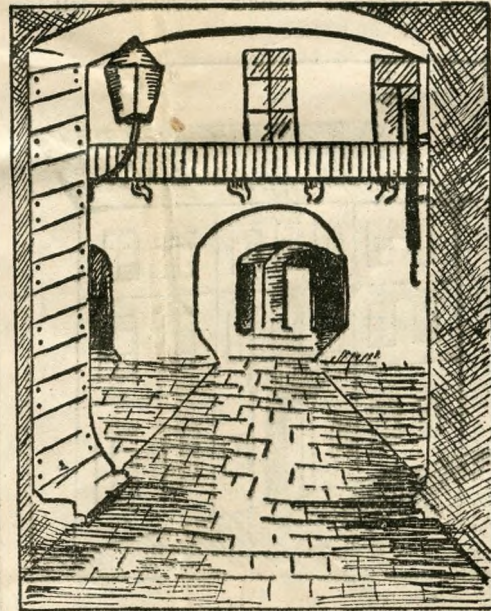
A „MAROKKÓI UDVAR”

VILMOS-CSÁSZÁR
10.

A Marokkói
ház olyan idős,
mint maga a Li-
pót város. Telkét
1789-ben árveré-
sen vette a vá-
rostól Rupp Ká-
roly pékmester,
abban az eszten-
ben, amikor Pest
város magisztrá-
tusa a Váci kapu és a Neugebäude kö-
zött elterülő homokbuckákat felparcel-
lázta és értékesítette Pásztor Mihály ku-
tatásai szerint Rupp Károly pékmester
6857 konvenció forintot és 36 pengő kraj-
cárt fizetett a nagy telekért, ami a mai
pénzre átszámítva 16.705 pengő és 12 fillér
lenne. Vagyis Rupp uram mai pénzen négy-
szögölenként átlagosan 15 pengő és 34 fil-
lért fizetett a telekért, melyre aztán meg-
építette a „Zum Marokkaner” nevű házat.
Már most érdekes, hogy 40 esztendő alatt,
mikor a város nőtt és a nagy, barnára
festett kétemeletes házmonstrum körül
egyre hatalmasabb és forgalmasabb lett az
élet, miképpen nőttek meg a telekárak?
Festetics Antal 1802-ben vette a házat
65.000 konvenció forintért (158.340 mai
pengő). Schams Ferenc Pestről szóló,
1821-ben kiadott könyvében azt írja, hogy
a város két legnagyobb bérháza, az Orczy-
ház és a Marokkói udvar. Az Orczy-házban
284 lélek lakik, a Marokkói udvarban csak
201. Az Orczy-ház már 1817-ben 53.000
konvenció forintnyi bért hozott, ami pen-
gőpénzre átszámítva 129.108 pengőt tesz ki.
Nyilvánvaló tehát, hogy nem sokkal kisebb
lehetett a hozadéka a Marokkói udvarnak
sem. Közben persze változtak az idők, vál-
toztak a gazdasági viszonyok is és 1820-ban
már csak 41.000 konvenció forintot hajtott
az Orczy-ház, ami a mai pénzben 99.876
pengőnek felel meg. Mivel pedig a háború
alatt, 1917-ben, 277.118 pengő volt az
Orczy-ház jövedelme, nyilvánvaló, hogy az
Orczy-ház bérjévedelme száz esztendő alatt
meglehetősen mértékben gyarapodott.

De már most lássuk, hogy mi történt ez
alatt a hosszú idő alatt a Marokkói udvar-
al, mely 130 esztendő alatt jóformán alig
változott. Néha-néha ugyan megisminkelték,
kifestették, tatarozták, de a szobái nem let-
tek sem nagyobbak, sem előkelőbbek és
kényelmesebbek, sőt a bolthelyiségek sem
vonzóbbak most, mint régen voltak. A Ma-
rokkói udvar értékét 1870-ben hivatalosan
felbecsülték és ebből a becslésből kiderült,
hogy azt a telket, amely 140 esztendővel
ezelőtt négyszögölenként mai pénzben 15
pengő 34 fillérért kelt el: hatvan esztendő-
vel ezelőtt már 465 pengőre taksálták. Rupp
Károly pékmester valamikor régen, konven-
ció forintokban, 16.705 pengőt adott a vá-
rosnak a Marokkói udvar telkéért, míg
1870-ben 503.440 pengőt ért ez a telek.
Magát a házat pedig telkéstől együtt 379.750
forintra taksálták a becslők 1870-ben, mai
pénzben 881.020 pengőt tenne ki. Az is ér-
dekes, hogy 1870-ben 26.388 osztrák értékű
forint (60.220 P) volt a bérjévedelme a
Marokkói háznak, míg 1917-ben 162.760
aranykorona (188.801 P). Vagyis hatvan
esztendő alatt háromszorosára nőtt ennek
a nagy bérkaszárnának a jövedelme.

Ezek a numerosok érdekes jelzőszámái
Pest város fejlődésének. Generációk men-

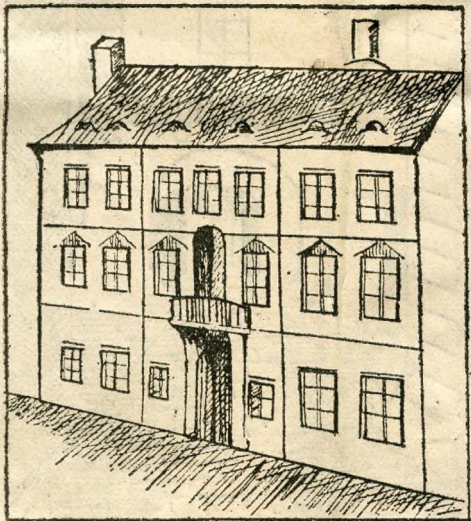
nek, generációk jönnek, akik egyre tovább
építik ezt a várost és a mozdulatlan régi
telkek és régi házak értékelkedésében
tulajdonképpen a növekvő lakosság mun-
kája és produktivitása jut kifejezésre. Ez az
értékelkedés, melyet a közgazdaság tudó-
sai munkanélküli jövedelemnek neveznek,

A BATTHYÁNY-PALOTA

DISZ-TÉR
3.

Még 1478-ban. Mária Terézia idejében építették át barokk palotává. Azóta azonban de sokszor átalakították és átépítették ezt a palotát, mely valamikor

egyike volt Budavár legnevezetesebb palotáinak. A Batthyány-familia, melynek természetesen Bécsben is és Pozsonyban is volt rezidenciája, becsületbeli dolognak tartotta, hogy palotát építsen Buda várában. Itt lakott valamikor gróf Batthyány Lajos, Magyarország utolsó nemzeti nádora, az a Batthyány, aki Mária Terézia trónra lépte idején, 1741 szeptember 11-én, a pozsonyi országgyűlésen nagy szónoklatban mondta el a tekintetes Karoknak és Rendeknek, hogy a királynő veszedelmében van, az ellenség már a határon és segítségre van szükség. Batthyány Lajost 1751-ben nádorrá választják. Azonban nem sokáig dicsekedhetett a nagy királynő kegyelmével. Kegyeztetett lett, mert nem tudta ravenni az országgyűlést az adóemelésre. Most különben a Batthyány-Strautmann hercegi ház hitbizományához tartozik ez a palota, melyben régóta nem laknak Batthyány-hercegek. Bérbe volt adva. A háború előtt például Jenő főherceg lakott a palotában. A 70-es években és a 80-as évek elején pedig Majláth György, az utolsó országbíró. Majláth György gögös udvari ember volt, akit a király 1865-ben főkancellárrá nevezett ki. A kiegyezéskor országbíró lett Majláth György és 1882-ben, mikor megalkották a Kuriát, Majláth György lett a Kuria első elnöke. Híres és nagytekintélyű ember, akit 1883 március 29-én este tíz órakor, gonosz kegyetlenséggel, két elzúllott ember meggyilkolt. Az országbíró családja akkor nem volt odahaza. Egy Berecz nevű ínszóra volt a ház bízva. A kegyelmes ur, mint mindennap, aznap is kilenc óráig időzött a Nemzeti Kaszinóban. Csak vacsora után jött haza és azonnal lefeküdt. Az ínszóra a kapuban várta két cinkostársát, Spangát és Pitét, akiket bebocsátott a lakásba. A két gonosztevő megrohanta az ágyban fekvő öregurat és megfojtotta az országbíró. Azután kirabolta a lakást. Spanga és Pitél megszöktek és később Pozsonyban akadt rá a rendőrség Spangára. Egy elveszett manzsettágot vezetett rá a detektívet a gyilkos nyomára. A vallatásnál kiderült, hogy az ínszó volt a cinkos s mindháromjukat felakasztották. Az ítélettel abban az időben sokat foglalkozott a publikum is, a jogászvilág is. A publikum igazságosnak tartotta az ítéletet, csak egy-két jogász akadt, aki nagy előadásokban és tanulmányokban próbálta magyarázni, hogy Berecz ínszóra halálos ítélete nem igazságos, mert Berecz tulajdonképpen nem vett részt a gyilkosságban. Ő csak beeresztette a lakásba a gyilkosokat. A Batthyány-palotában ma is idegenek laknak. Bérpolata lett be-

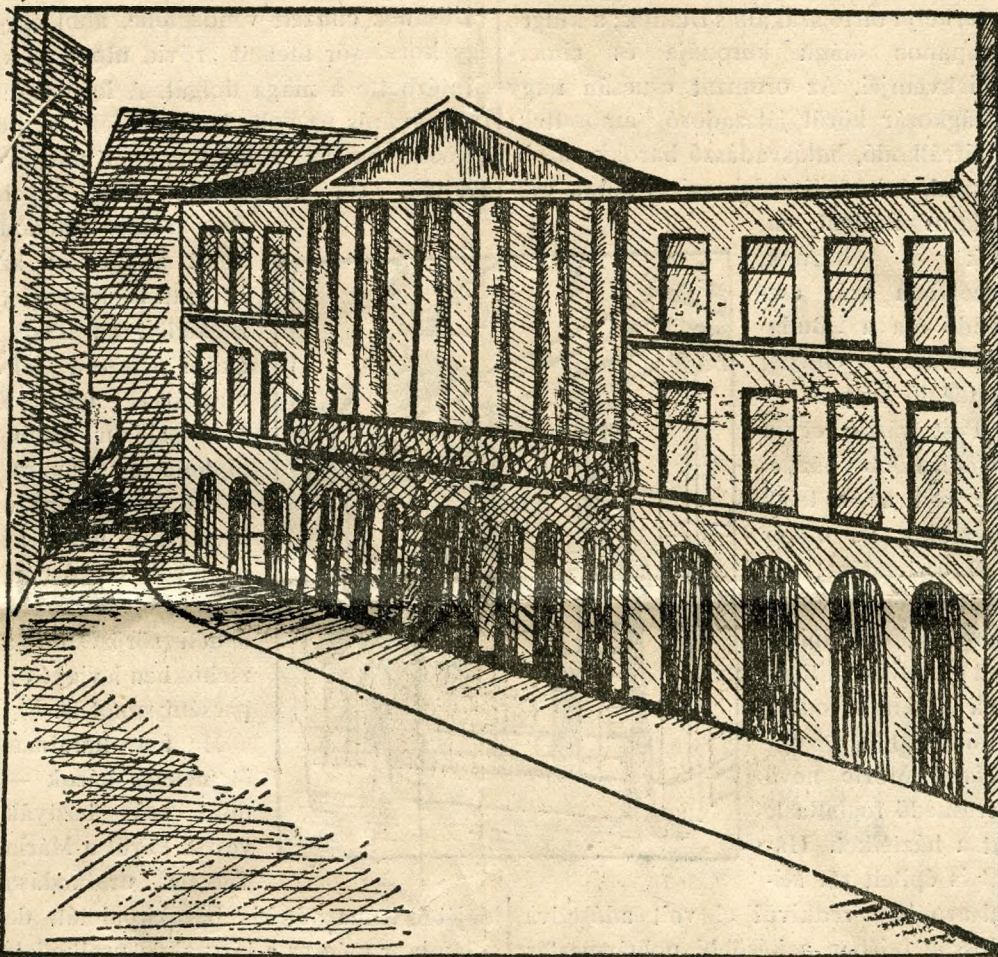

le. Mária Terézia kora óta sokat tatarozták, igazgatták ezt a házat. Nagy változásokon ment keresztül, de azért kevés ilyen palota van a Várban, mint ez amely változatlanul több mint száznyolcvan esztendő óta ugyanannak a főúri családnak a kezében maradt mind a mai napig.

A WODIANER-PALOTA

AKADÉMIA
3.

János-utca és az Akadémia-utca sarkán áll és palota, baloldali szomszédja pedig a hajdani amelynek jobboldali szomszédja a Tüköry-István főherceg-szálló. Most az Országos Gazdasági Munkáspénztáré ez a ház, mely egyik legérdekesebb háza Pestnek. Valamikor a Kardetter-familiáé volt. Kardetterék híres pesti patriciusok voltak. A családi vagyont Kardetter Tamás ácsmester szerezte, aki telekspekulációin és nagy vállalkozásain gazdagodott meg. Kardetter Tamás az akadémiautcai telket az Arany János-utcai szomszédos telekkel még a múlt század elején vásárolta és házat épített rá. Később, mint Pásztor Mihály írja — a Kardetter-örökösök az akadémiautcai házat 1837-ben eladták Wodianer Rudolfnak, az ismert bankárnak százezer bécsi forintért. Ezt a

palotát, már Wodianer Rudolf építette a Kardetter-telken. Hogy azonban ki volt a kétemeletes palota építőművésze, azt mindmáig nem lehetett megállapítani. A jelek azonban azt sejtetik, hogy ezt a palotát is Pollácz Mihály, a Nemzeti Múzeum alkotója építette. Wodianer Rudolf a negyvenes évek végén a házra 252.000 forint kölcsönt vett fel a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól. Mivel pedig nem tudta az adósságot kifizetni, a Kereskedelmi Bank 1856-ban 220.000 konvenció forintért gróf Batthyányt, született Majláth Erzsébetnek adta el a házat. A Batthyány-örökösöktől 1894-ben Deutsch Lajos, a szomorú hírességre vergődött Haas és Deutsch-cég társ tulajdonosa vette meg a kétemeletes palotát. Nagyszerűen átalakította. Karrarai márványból csináltatott kandallót az első emeleti táncsterembe. A palota külseje is átalakult. Mikor aztán az átalakítási munkálatok elkészültek, a Haas és Deutsch cég megbukott és a palotát elcicálták. Azóta kézzel-kézre jár ez a palota. Volt már azóta a Kereskedelmi Bank, a Kereskedelmi Bank eladta a Parcellázó Banknak, a Parcellázó Bank eladta a „Kohónak” és a „Kohótól” most vette meg az Országos Gaz-

Amint ebből a rövid geneológiából látható, változatos volt az élete ennek a háznak, mely tulajdonképpen akkor született meg, mikor a Lipótváros fejlődése megindult. Tanuja volt nagy eseményeknek, tanuja volt a Dunapart kiépülésének. Látták, miképpen lesz a „Rakpiacból” Ferenc József-tér, a „Fő-utcaból” hogyan lesz Arany János-utca, a Szél-utcaból Nádor-utca, a Nákó-házból Gresham-palota, az Ullmann-házból rendőrfőkapitányság és a Diana-fürdő, meg a Kőburg-palota helyén miképpen építik meg a nagyszabású Kereskedelmi Bank palotáját. De nemcsak a Kardetter-ház élete volt változatos; változatos volt azoknak az élete is, akik ezt a palotát látták. Wodianer Rudolf Pest egyik nagyszabású üzletembere volt a harmincas-nyolcvanas években. Az ötvenes években ebben a

palotában rezideált Prottmann, a Bach-korszak hírhedt rendőrfőnöke. Itt volt a rendőrség és itt volt az utlevélosztály is. Mikor aztán Prottmant a Bach-korszakkal együtt kitessekkelték a palotából, odaköltözött az első emeletre Wahrman Mór. A palota legérdekesebb lakója azonban mégiscsak Deutsch Lajos volt, aki nem sokáig lakhatta a nagyuri palotát, mert egy elbocsátott tisztviselője, Jólézi Chászár Károly agyonlőtte és Deutsch Lajos halálával megkezdődött a cég pusztulása.

Kétségtelen, hogy Haas Jakab is, Deutsch Lajos is tehetséges, nagykonceptiójú ember volt. És olyan hazardőr, amilyennek nem akadt párja nemcsak Magyarországon, de még Ausztriában sem. Haasék nagyon jól tudták, hogy a Haas és Deutsch cég addig áll biztosan a lábán, amíg nem szorul a magyar bankokra. De nem is volt szükségük a magyar pénzpiacra, mert egy innsbrucki takarékpénztár és egy frankfurti bank nyaklód nélkül hitelezte a két vállalkozónak. A baj ott kezdődött, mikor közvetlenül a millenárius kiállítás előtt bekapcsolódott az építési lázba és a nagy építkezésekben Weissenbacher Endre volt a komponistájuk, akivel már a vicinális építkezéseknél is kooperáltak. Weissenbacher

Endre rengeteg házat épített Pesten és az építkezéshez a Kereskedelmi Bank adta a pénzt. A kiállítás után aztán beütött az építési válság, Weissenbacher fizetési zavarokba került, a bankok szorongatták és akkor a Haas és Deutsch cég készfizető kezességét vállalt Weissenbacherért. azonban az építési krach egyre nagyobb arányokat öltött, a frankfurti és innsbrucki pénztintézet felmondta Haas és Deutsch hitelét.

Haas és Deutsch akkor a pesti bankokhoz fordultak segítségért, de a pesti bankok nem kegyelmeztek. És a Haas és Deutsch cég csődbe került. Beszéljük, hogy tizenöt millió forint vagyona volt a cégnek. Ez a hatalmas vagyon mind eluszott a likvidálás alatt és eltűnt a gazdasági élet szinteréről az a nagy cég, amely husz esztendőn keresztül diktált a piacon és amelynek a vállalkozói készségét nem egyszer vette igénybe a kormány is.

Természetesen az ellenzék állandóan erősen támadta a kormányt a Haas és Deutsch cég miatt, különösen Bartha Miklósnak, a Magyarország híres publicisztájának volt kedvenc témája a Haas és Deutsch cég. Haasék úgy akarták ellensúlyozni ezeket a támadásokat, hogy megvásároltak egy nagy ellenzéki újságot. Most tehát már lapjuk is volt Haaséknak, de ez sem használt. Az ellenzék még nagyobb energiával támadta őket és ebben az időben született meg az a mondat, hogy az ország határára nemsokára új táblát fognak kiszégezni ezzel a felirattal:

HAAS ÉS DEUTSCH —
AZELŐTT MAGYARORSZÁG

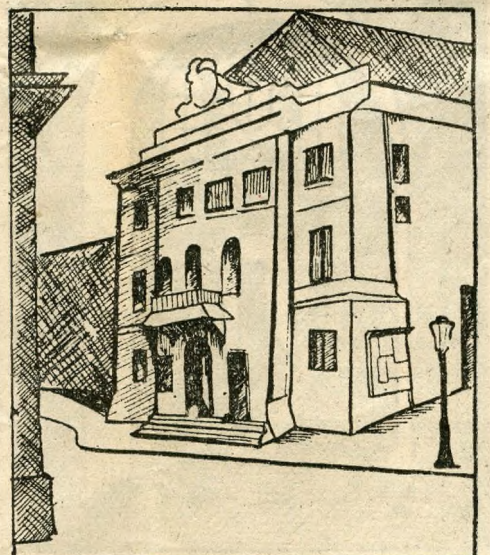
Mikor Jólézi Chászár Károly agyonlőtte Deutsch Lajost, ez a gyilkos golyó tulajdonképpen halálra sebeitte a Haas és Deutsch céget is. A félelmetes hatalmu vállalkozó cég alkonya itt kezdődik el, a nagy vagyont likvidálták a pesti bankok és röviddel Deutsch Lajos halála után meghalt Haas Jakab is.

A VÁRSZÍNHÁZ

SZÍNHÁZ
5.

A Várszínház eredetileg templom volt, a karmelita szerzetesrend temploma. Mikor a török kitakarodott Budavárból, akkor telepedtek meg itt a karmeliták

és az utolsó budai basa: Abdy mecsetjének a helyén építeni kezdték a templomot. Az építkezés lassan ment, de amikor elkészült a templom: egyik legszebb temploma lett Budavárnak. Egészen József császár idejéig ebben a templomban dícsérték a karmeliták az Urat. Mikor aztán a kalapos király több más renddel együtt a karmeliták rendjét is megszüntette: színház lett a templomból. Ez volt az első rendes közsínház, melyben komoly színházat játszottak Budán. Azelőtt is játszottak színházat a vizivárosi „Fehér-Kereszt” vendéglőben, meg a várbeli „Vörös Sünben”. De hogy milyen volt ez az előadás, azt senki se tudja. Nívója nem lehetett nagyon magas. Azután a XVIII. század nyolcvanas éveinek elején Reischl Ferenc ácsmester is épített egy deszkaszínházat a Várkert-kioszk tájékán, de ez a színház felé se jöhetett a Várszínháznak, melyet a kalapos király azért építtetett, hogy a helytartósági tisztviselő urak ne unatkozzanak. Ugy esett a dolog, hogy II. József Pozsonyból Budára költöztette át a helytartótanácsot és a királyi udvari kamarát. Azonkívül egyidőben áttelepítette Pestről Budára a Hétszemélyes Táblát, meg a Királyi Táblát is. A sok császári tisztviselőnek, konziliáriusnak, meg konziliáriusnak szórakozás kellett. Buda város tanácsa rendbehozta a tisztviselők kedvéért a gyalogjárót, azután bevezették az utcai világítást. Az igaz, hogy az olajmécse világította meg a budai éjszakákat, de azért nagy dolog volt ez abban az időben. Ez a sok reform azonban még mind nem lett volna elég a császári tisztviselők szórakozására. A császár tehát színházat csináltatott a templomból. Kempelen Farkas helytartósági tanácsos tervei szerint alakították át a templomot, melyben attól fogva német színészek játszottak, és néha, nagynéha egy-két estén játszottak magyar színészek is. A magyar színészet különben innen indult el, hogy meghódítsa a magyar szó számára Budát és Pestet. 1790 szeptember hónapjában alakult meg ez a magyar színház, melynek gróf Ráday Pál és Kazinczy Ferenc igazgatása alatt Kelemen László volt a legkiválóbb emere. Ezek próbáltak egyezséget kötni a német színházzal olyanformán, hogy a magyar trupp is játszhaszon a Várszínházban. Nehezen ment a dolog. Végül mégis csak megalkudtak a színház albérlőjével, gróf Unwerth Manóval, olyan feltétel alatt, hogy htszór játszhatnak a magyar aktorok, mégpedig minden hétfőn Budán és minden szerdán Pesten, de az abonement jövedelme a bérlőé marad. Az első magyar előadás Budán 1790 október 25-én volt. Előadatott: „Igaz-házi, egy kegyes atya” című mulatságos játékot öt felvonásban. Szerzette Simay Kristóf. Két nappal később ugyanezen előadás a pesti Rondella-színházban megismételtetett. Különben egyik nevezetessége a Várszínháznak, hogy Ferenc király születése napján, 1797-ben „Der Geburtstag” című alkalmi darab került színre. Ezt követte egy nagy allegória, mely alkalommal az

egész közönség elénekelt „Das Beliebte neue Volkslied: Gott erhalte” című dalt. Ugyanezt énekelte éjjeli 12 órakor az összegyűlt béli közönség a redutban, vagyis a mai Belügyminisztérium nagytermében. Ezzel született meg a „Gott erhalte”, amely akkor még nem volt császári himnusz.